

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

3. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: География және геодезия. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2007 – 264 бет

УДК 910.3

АТБАСАР АУДАНЫНЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ-ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАРЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫНА ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТАРЫ

Көкен Алтын

altyka_92@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-нің «5В060900-География» мамандығының 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі-Ж. Тенькебаева

Ауданның тарихы 1843 жылы Батыс Сібірдің генерал-губернаторы Горчаков бекітілген пункттің орнына Атбасар станицасын салуға ұсыныс жасаумен бастау алады. 1878 жылы станица атауы Атбасар қаласына өзгертіліп, орталығы Атбасар уезі қаланады. Атбасар елді мекені атауының шығу тегі XIX ғасырдың 30 жылдарында пайда болған Атбасарқа өзенінің маңында орналасуымен байланысты.

Революцияға дейін Атбасар уезінде өндірістік күштер нашар дамыған, бұмен істейтін диірмен, сондай-ақ, бірнеше тері илейтін және май қорытатын зауыттар жұмыс істеп тұрды. Атбасар уезінің басты ерекшелігі керуен жолының ортасында орналасқан сауда-саттық жолдың торабы болған. Жылына үш рет сауда-жәрменкесі өткізіліп, онда ірі және ұсақ қара малдар, жылқы, түрлі шикізаттар мен материалдар сатылып отырған [1].

XX ғасырдың 20-жылдар басында Атбасар уезінде 9 өнеркәсіп кәсіпорыны, оның 7-і қалада және 2-і ауылдарда жұмыс істеп тұрды.

1928 жылы Автономды Қазақстан Республикасының аумағында жаңа аудандар құрыла бастады. 1928 жылы 17 қаңтарда Атбасар уезі жойылып, 28 қыркүйекте Ақмола округінің құрамындағы Атбасар, Тасөткел және Атбасар уезінің Қарағанды болысының бөлігінен Атбасар ауданы құрылып, әкімшілік орталығы Атбасар қаласы орналастырылады.

1932 жылы Қарағанды облысының құрылу кезінде аудан оның құрамына енеді, ал 1936 жылы Солтүстік Қазақстан облысының құрамына беріледі. КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының Жарлығымен 1939 жылғы 14 қазанда Қарағанды және Солтүстік Қазақстан облыстары аумақтарының бөлігі есебінен орталығы Ақмола облысына орналастырылған Ақмола облысы құрылады. Ақмола облысының құрылуымен Атбасар соған енгізілген.

Атбасар ауданының тұрғыны - 54,1 мың адам, орташа тығыздығы 1 км²-ге 4,6 адамнан келеді. Аудан 15 ауылдық округке бөлінген. Аудан орталығы-Атбасар қаласы. Аудан жерін Көкшетау қыратының оңтүстік ұсақ шоқылы сілемі (абсолют биіктігі 450 м), төбелі-белесті Атбасар жазығымен Теңіз жазығының солтүстік бөлігі алып жатыр.

Атбасар қаласы географиялық координатасы 51°49 минут с.е және 68° 23 минут ш. б. тиесілі, теңіз деңгейінен 283 м биіктікте орналасқан.

Атбасар ауданы Қазақстан Республикасы Ақмола облысының батыс бөлігінде орналасқан. Аудан көлемі оңтүстіктен солтүстікке 180 км қашықтықта созылып, 10562,5 шаршы метр жерді алып жатыр.

Аудан солтүстігінде Сандықтау, оңтүстігінде-Қорғалжын және Егіндікөл, шығысында Бұланды және Астрахан, батысында Жақсы аудандарымен шектеседі.

Аудан аумағының жер бедеріне-төмен таулы және ұсақ шоқылар тән, оларға адырлы-үлкен және жазықтық-тегіс кеңістікке таратылған. Ауданның геологиялық құрылымы күрделі әрі әрқилы. Есіл өзенінің алабы төртінші жүйеге жатса, қалған бөлігі-төменгі, жоғарғы бөліктері-пермь және тас көмір жүйелеріне жатады.

Аудан климаты-тым континенттік, орташа жылдық ауа температурасы -17° С. Ішкі жылдық ауа температурасының барысы қыс кезінде тұрақты қатты аяздарымен, қысқа көктем кезінде үдемелі жылумен және жазы ыстықпен сипатталады. Қаңтардауаның орта температурасы $18-19^{\circ}$ С, жекелеген жылдары -51° С дейін жетеді, жаз кезінде температура $+19 + 21^{\circ}$ С-ге дейінауытқиды, еңкөбі $+ 43^{\circ}$ С дейін. Сөйтіп, ауаның ауытқу амплитудасы 40° С-ға дейін жетеді, ауаның абсолюттік ауытқу амплитудасы 90° С асып түседі [2].

Ауданда топырақ негізінен қара-қоңыр және сортаң. Бетеге, селеу, ши аяқ, сұлыбас, австриялық жусан өседі. Сортаңды жерлерде-сирек бұталар, жусан, кермек, қына өседі. Шабындықта-бидайық, түлкі құйрық, жусан, алау, шөп, иманжапырақ, батпақты жерлерде қамыс, құрақтар өседі.

Қасқыр, түлкі, қарсақ, ақ-қоян, күзен, елік, бөкен, суыр, сарышұнақ, қасқалдақ (үйрек), жабайы шошқа, үйрек, қарға, құтан, бүркіт, бөктергі мекен етеді.

Ауданның жер ресурсы 10634,9 шаршы км, немесе 1063456 га. Оның ішінде егістік-405514 га, көпжылдық өсімдіктер-253 га, тыңайған жер 34937 га, жайылымдық-537934 га, шабындық-40028 га, басқалар (су астында батпақты)-44790 га.

Аудан аумағындағы су ресурстары жер асты және үстіңгі су қосындыларынан тұрады. Негізгі қуат көзі олар үшін атмосфералық ылғал жауын-шашын ылғалы болып табылады. Атбасардың көлбеу жазығының оң жағында Есіл өзенінің ұсақ салалары бар: Жабай, Колутон, Жыланды, Қайрақты. Есіл өзенінің ұзындығы 196 км. Су жинайтын аумағы -8800 шаршы км. Бастауы Көкшетау облысының Зеренді тауының оң баурайынан басталады. Сандықтау және Атбасар аудандарының аумағынағып өтеді. 14 саласы бар. Ихтиофауна: табан, қарабалық, алабұға, тарта, шортан, аққайран және тағы басқалары. Аудан аумағында 30 астам таяз, жиі тұздық көлдер бар: (Жаркөл, Сарыкөл, Ұзынкөл, Барлыкөл), 12 тұщы сулық көлдер бар: Есіл, Терісаққан, Шортанбай, Жыланды, Жабай, Ащылы, Қайрақты, Колутон көлдері.

Атбасар өңірі шөлейтті ландшафт аймағы ұсақ шоққылы ежелгі тау жұрнақтары сақталған Сарыарқаның бөлігін қамтиды. Мұндағы абсолюттік биіктігі 1300-1500 м-ге жететін ежелгі тау жұрнақтары тараған. Олардың төбесі мен беткейіндегі гранитті, гранитоиды жартастар және олардың қорымтасты үйінділері шығып жатады. Ұсақ шоққылы ежелгі тау жұрнақтарының арасында қиыршық тасты саздақпен көмілген аллювийлі-пролювийлі жазық орналасқан. Оның биіктігі 300-500 м сәйкес. Ландшафтты түзетін территориялық табиғат кешендері кристалды жынысты іргетасы жұқа саздақты-қиыршық тасты жамылғымен тұғырлы қыраттардың қызыл күрең және ашық түсті сортаңды, карбонатты, қызыл топырақты жеріндегі жусанды-көделі, жусанды бозды шөлейттер. Гранитті, гранитоидты керегетасты жұқа саздақты-қиыршық тасты жамылғымен жабылған ежелгі тау жұрнақтарының нашар дамыған ашық түсті қызыл күрең топырақты жеріндегі бұталы-жусанды, көделі, көделі-жусанды-бозды шөлейттер. Сортаңды жерге қара жусанды, бұйырғынды, изенді өсімдік жамылғылары дамыған. Өзен жайылмасының шалғынды топырағына қамысты әр түрлі шөптесінді шалғын орналасқан [3].

Аудан экономикасының даму бағыттарының негізгі басымдықтары, ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеу және қайта өңдеу, өнеркәсіптің индустриалдық-инновациялық дамуы болып табылады.

Аймақтың физикалық-географиялық жағдайы, соның ішінде топырақтың қара-қоңыр типі ауыл шаруашылық өнімнің бидай, мал жем дақылдары, майлылар, жүгері, картоп, бір жылдық шөптесіндерді өсіруге қолайлы. Ұсақ шоққылы тау жұрнақтарының арасындағы жазықтың құнарлы жеріне егін егіледі. Статистикалық мәлімет бойынша, 2012 жылы астық дақылдар 416,5 мың га алаңына отырғызылды (2011 ж.-416,9 мың га), оның ішінде бидай 386,3 мың га алаңға (2011 ж.-394,4 мың га); мал жемі дақылдары 1213 га алаңға (2011 ж.-1480 га); майлылар 10932 га алаңға (2011 ж.-7,3 мың га); сүрленген жігері 640 га (2011 ж.-1080 га); бір жылдық шөптер 6315 га алаңға (2011 ж.-7229 га); шаруашылық субъектілерде картоптар 101,5 га (2011 ж.-93,3 га), шаруашылық субъектілерде жемістер 40 га (2011 ж.-40 га).

Ауыл шаруашылыққа қолайсыз табиғи-климаттық жағдайлар:

- жылу кезеңінің аздығы шамамен орташа 190-200 күн;
- тұрақты басым желдер. Желдің басым бағыты оңтүстік-батысқа және әсіресе қыс кезінде батыстан, жазда желдің солтүстіктен қайталануы арта түседі, желдің орташа жылдамдығы 4,5-5,5 м/с;
- жауын-шашын мөлшерінің аздығы. Жылдық жауын-шашын мөлшері 300-350 мм құрайды
- Ылғалдық көрсеткіші төмен. негізгі көлемі әдетінше жаңбыр және қар жуу мөлшерімен аз қарқынмен түседі. Қар әдетінде қараша айында жауады, орта биіктігі 25-35 см, қарлы жылдары 50-60 см жетеді. Кенеттен жеткіліксіз дымқылдану тек аз көлемде ғана емес, сонымен ауаның төменгі дымқылдануымен де байқалады. Дымқылданудың ең азы жаз айларында (40-45%), ең көбі қыс айларында (60-55 %).
- Жыл маусымдарының ерекшеліктері. Қысы суық және ұзаққа созылған орнықты қар жабындысы жатады. Жазы қысқа, бірақ ыстық. Қолайсыз климаттың ерекшелігі кеш түсетін-көктем және ерте түсетін күзгі қатқақ суық.

Осындай қолайсыз табиғи-климаттық жағдайларға байланысты астық дақылдардың жалпы жиыны 215,2 мың тоннаны құрды, бұл 2011 жылдеңгейінен 67,2% төмен (*2011 жылы-655,8 мың теңге*). Орташа астық өнімділігі бц/га құрды, немесе 2011 жылғы өнімділіктен 2,8 есе төмен (*2011 ж.-16,8ц/га*).

Ауданның физикалық-географиялық жағдайының қолайсыз факторларын, ескере отырып, 260 мың га. алаңға ылғал ресурстарын сақтау технологиялары енгізілді (*2010 ж.-258 мың га*).

Атбасар ауданын даму бағытындағы инвестициялар салу мақсатында 2013 жылы қуаты 15 мың тонна астық сақтау НҚП құрылысы жобалар бойынша жоспарланып салынған.

Жалпы Сарыарқаның шөлейтті ландшафтылары мал жайылымы ретінде пайдалынады. Ауданның мал шаруашылығы бағыты ірі қарамал, шошқа өсіру, сондай-ақ, ет өнімдерін ішкі нарыққа шығару.

2013 жылдың 1 қаңтарына ірі қара малдың саны 26092 бастарды құрды, бұл 2011 жылдың деңгейінен 14,3% жоғары; шошқа бастары 16912 бастар, бұл 2011 жылдың деңгейінен 10,8 % жоғары көрсеткішке ие. 2012 жылға тірі салмақта 4913,8 тонна ет өндірілді. Бүгінде ет сүтті бағытталған мал шаруашылық дамытуда басымды болып табылады. Мал шаруашылықты дамыту ұрпақтық малдың отандық тұқымын дамыту және сатып алу жолымен жоғары тауарлы малдың үлесін жоғарлату есебінен жүзеге асыру жоспарланып отыр (<http://www.atbasar.online.kz>).

Атбасар ауданында ең ірі ауыл шаруашылық кәсіпорындары-«Бастау» ЖШС, «Сочинское» ЖШС, «Шүйский ХХ1» ЖШС, «Полтавка 2» ЖШС болып табылады, оландың негізгі қызмет түрі өсімдік шаруашылығы (дәнді дақылдар) болып табылады, одна басқа шаруашылықтар мал шаруашылығын дамытумен және ауыл шаруашылық өнімін өндеумен айналысады. Ауыл шаруашылықтың өнімдері ауданда ғана емес, Көкшетау және Астана қалаларында іске асырылады.

Ауданда инвестициялық жобаларды жүзеге асыруға барлық жағдайлар бар. Ауыл шаруашылықты дамытуға қолайлы климаттық жағдайлар, тегіс жер бедері, пайдалы экономикалық-географиялық жағдайлар, көліктік коммуникацияның бар болуы (темір жол, автомагистралл) және еңбек ресурстары мүмкіндік туғызады. Өсімдіктануда егістік аландарды өсірусіз өнімділікті арттыру үшін ауыл шаруашылық дәнді дақылдарды өндеуде қазіргі заманға сай технологиялар қалданады, топырақтың құнарлығын арттыру бойынша жұмыстар жүргізіледі.

Ауданның индустриалдық әлеуеті көбінесе екі үлкен өнеркәсіптік кәсіпорыннан құрылады: «Қамқор Локомотив» ЖШС «АЭЖЗ» филиалы және «Аждар и К» ӨК. Өнеркәсіптік өнімнің негізгі шығарылымын электровоздар мен вагондарды жөндеу, техникалық қызмет көрсету және жаңарту жүргізетін, машина жасау. Олардың үлесіне ауданның өнеркәсіптік өнімінің жалпы көлемінен 76,1% болып келеді.

Атбасар ауданының даму проблемалары: ауыз сумен қамтамасыз ету, инфрақұрылым автомобиль жолдарының сапасы төмендігі, ауыл шаруашылық жерлерді мақсатты пайдаланбауы, шағын кәсіпорындар шығаратын өнім көлемдерінің төмен көрсеткішін (нақты көлем индексі 98,4%), бәсекелестікті және кәсіпкерлікті дамыту атауға болады.

Бұл мәселелерді шешу бағытында ауданда келесідей бағдарламалар іске асырылуда: «Жұмыспен қамту-2020» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде «Өз бетімен қамтылған, жұмыссыз және аз қамтылған халықты жұмыспен қамтуға көмектесу, оқыту», 2011-2020 жылдарға арналған «Ақ Бұлақ» бағдарламасын іске асыру шеңберінде ауылдық мекендерді ауыз сумен қамтамасыз ету, канал өзен жүйелердің техникалық жағдайларын жақсарту, инфрақұрылым бағытында республикалық маңыздағы «Екатеринбург-Алматы», «Астана-Көкшетау» автотрасса қиылысында орналасқан және жергілікті маңыздағы: «Атбасар-Кийма», «Атбасар-Есенгелді», «Атбасар-Шуйский» жолдарын жөндеу, ауданды дамыту мақсатында «Бизнестің жол картасы 2020»-бұл-Мемлекеттік үдемелі индустриалды-инновациялық даму бағдарламасын жүзеге асыру.

Қорытынды:

Экономикалық әлеует – жоғары дамудың алғышарты. Оны жүзеге асыру терең ойластырылған стратегияға байланысты. Мұнда табиғи жағдайлар мен табиғи ресурстар шешуші рөл атқаруы тиіс. Осы арқылы ресурстарды экспортқа шығару тәуелділігін әлсіретіп, елдің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге болады.

Атбасар ауданының даму стратегиясы ауданды түпкілікті жаңалауға (модернизациялауға) бағытталған. Онда жаңа типті жоғары дамыған экономика құру басты орын алады. Мұндай экономиканың сипаттары:

- ең алдыңғы қатарлы технологияны қолданады;
- тек шикізат қана емес, сонымен қатар күрделі (жоғары технологиялық) дайын өнім өндіреді;
- ауданаралық шаруашылық байланысына қызмет көрсетеді;
- әрбір аудан тұрғынының лайықты өмір сүру деңгейіне көтереді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Бейсенова А.С. Физико – географияческое исследование Казахстана. Алма – Ата.: 1982, 58 б.
2. Джаналеева Г.М. Физическая география Казахстана. – Алматы.: ЕНУ, 2011, 227б.
3. Молдағұлов Н. Ландшафттану негіздері және Қазақстанның ландшафттар географиясы. – Алматы, Рауан, 1994.
4. http://www.atbasar.online.kz/index_kz.php?st=19&sl=2&jres=rU1bd100

УДК 910.3

СОЗДАНИЕ ЕДИННОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДА В ЕВРОАЗИАТСКОМ ТЕРРИТОРИАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Кужабаева Аруна Абылхановна
arunchik@mail.ru